

Մ Ա Մ ՈՒ Լ

Պարոն Ա. Չոբանեան, թէև զուրկ նիւթական միջոցներից, բայց գովելի եռանդով և տոկունութեամբ շարունակում է իւր «Անահիտ» ամսաթերթի հրատարակութիւնը։ Հաճոյքով ես կտրդում հմուտ գրագէտի հայ անցեալ և ներկայ բանաստեղծութեան ուսումնասիրութեան նուիրում յօգուածները։ Ոչ մէկը, կարելի է ասել, մեր քննադատներից չունի այն հոտառութիւնն ու հասկացողութիւնը գրական գեղեցկութեան մասին, ինչպէս պ. Չոբանեան։ Նորա ուսումնասիրութիւնները նահապետ Քուչակի և Մկրտիչ Պէշիքթաշեանի մասին գեղեցիկ ապացոյց են նորա գեղասիրական ճաշակի և հասկացողութեան։ Բայց գնահատելի է նա նոյնպէս իբրև լուրջ հրապարակախօս և հայ կեանքի քննադատ։ 1907 թ. հոկտ.—նոյեմբ.—դեկտ. միացեալ համարների մէջ պ. Չոբանեան մի յօդուած ունի «Հայրիկ»-ի մահուան առթիւ՝ վերնագրով։ Յարգելի գրագէտը հանգուցեալ կաթողիկոսի անհատականութիւնն ու գործունէութիւնը բնորոշելուց յետոյ՝ իւր կարծիքն է յայտնում նաև էջմիածնի նշանակութեան մասին։

Էջմիածինը մեր հին մեծութեանց միակ կենդանի մնացորդն է։ Մեր կրօնական գերագոյն սրբավայրն է ան, ու նաև մեր Արքունիքը։ Ամէն Հայ, հաւատացեալ կամ անհաւատ, կը յարգէ զայն, և պէտք է յարգէ, որովհետև ազգային ինքնուրոյնութեան կանգուն մնացած կոթողն է ան, ու պիտի շարունակէ ըլլալ՝ ցորքան մեր ազգը քաղաքական ինքնավարութենէ զուրկ մնայ։... Եթէ կաթողիկ կամ բողոքական Հայուն համար՝ էջմիածնայ կաթողիկոսը կրօնական բարձրագոյն հեղինակութիւնը չէ, «ազգին պետն» է, ներկայացուցիչը Գրիգոր Լուսաւորչին ու Տրդատին, որոնք հայրն են և հիմնադիրը բովանդակ քրիստոնեայ Հայութեան։ Եւ եթէ ճիշդ է որ Պօլսթենիան մասամբ կը

սահմանափակէ մեր այդ հոգեկան վեհապետին անկախութիւնը, այդ սահմանափակումը չ'արդիւնէր սակայն մեր կաթողիկոսը վեհապետ մը մնալէ, վեհապետ մը՝ որ ինչ ինչ վարչական հարցերու մէջ ռուսական պետութեան գերիշխանութեանը կ'ենթարկուէր, ինչպէս մեր Բագրատունիները՝ Արաբաց գերիշխանութեան կ'ենթարկուէին, բայց որ՝ ինքնին՝ կը նկատուի ու կը յարգուի Ռուս իշխանութիւններէն ու ժողովուրդէն՝ ինչպէս և ամբողջ մարդկութենէն՝ իբրեւ Հայ ազգութեան անձնաւորումն ու խորհրդանշանը։ Էջմիածինը այն հիմնարկութիւնն է որով մենք, մեր արդի անկմանը մէջ, մեզ կրնանք պահ մը հաւատար զգալ ամենահոգ արգելուէն, և բարձր իսկ՝ անոնց շատերէն. անգլիական կամ՝ ռուս եկեղեցին պատկառանքի զգացում մը ունին այդ մեծ Տունին համար, որ իրենցմէ շատ առաջ ընդգրկեց նոր ժամանակներու կրօնքը։ Այն սիրուն ու պատկառելի աւանդութիւնները որ կը ծածանին այդ Տան վերեւ, — գեղանի և կորովի Արեւմտահին, որ եկաւ հոն իր արիւնով ու զոհել Նոր Գաղափարին ու ռճացումը, մեծ ձգնաւորը որ տասներկու տարի ողջ մնաց օձաքնակ քարայրին աղջամուղջներուն մէջ՝ որովհետեւ Հաւատքին ու ժողովները անպարտելի կը կացուցանէր, երկնաւոր Շողը որ իջաւ հոն՝ իր թևերուն վրայ կրելով Միածինը, որ եկաւ իր ձեռքով իսկ գնել հիմունքը Հայոց հոգեշէնքին, ու դարաւոր պայքարը զոր այդ Տունը՝ ինչպէս խորակ մը մենաւոր՝ կատղած ծովու մը դէմ ցցուած՝ մղեց Նոր Աշխարհին թշնամիներուն դէմ, ու մտաւոր բաղամամեայ ճիգը զոր այդ Տան մէջ ազգին ու եկեղեցւոյն նուիրուած մտքեր թափած են՝ մեր հայրենի լեզուն, գրականութիւնը, արուեստը ծաղկեցնելու, — այս բոլորը զայն կը լուսապսակեն ճաճանչներովը վեհ բանաստեղծութեան մը, որուն անտարբեր չի կրնար մնալ ու է մարդ, որ կը սիրէ մեծ ու գեղեցիկ բաները։ Ան տեսակ մը բարոյական Արարատ է, միւսին դէմը կանգուն, անոր պէս ալեւոր, վեհափառ ու երկնամբարձ։

Ահա մի գրագետ, որ հոգւով հայ է, ծանօթ նախնեաց պատմութեան և հոգեւոր քաղաքակրթութեան, որի օրտի մէջ ազգային զգացում կայ, իսկ գլխի մէջ գիտակցութիւն դէպի հայրենին։

Բայց համեմատեցէք դուրս հեռ Ալէքսանդրապօլում հրատարակուող դաշնակցական «Ժայռ» թերթուկը, և տեսէք, թէ ինչպիսի գարշահոտութիւն է բուրում այնտեղից: Իբրեւ նմուշ կ'ընենք միայն № 19-ում «Մամուլ» վերնագրի տակ հաւաքած աղբակոյտը: «Արարատ»-ի յուսուարի տետրակի մէջ մեր աշխատակից * * «Տաճկահայք» վերնագրով յօդուածում նկարագրել էր մեր եղբայրների ողբալի վիճակը աղգային և վարչական կողմից. նորա կարծիքով յեղափոխական շարժումը կորստաբեր հետեւանքներ է ունեցել Տաճկահայոց համար, մի կարծիք, որ երկար տարիների և դառն փորձերի արդիւնք է: «Ժայռ»ի խմբագիրը կամ յօդուածագիրը կարող էր հակառակը պնդել, այս էր գրական էթիկայի պահանջը և ոչ ոք նորան մեղադրել չէր կարող, եթէ համոզմամբ և վայելչութեան սահմանների մէջ պաշտպանէր նոյն իսկ մի յիմար կարծիք: Բայց «չամբը բուրաստան չի լինիլ»: Դուրս փոխարէն սկսել է այնպիսի լեզու բանեցնել և լուտանքներ թափել, որ յատուկ է փողոցային սրիկային, բայց ոչ մամուլի ներկայացուցչին:

Առաջին տողերից իսկ (Արարատի յօդուածի մասին է խօսքը) դուք հնարաւորութիւն ունիք ապացուցանելու, որ յօդուածագիրը մի գրական բարբարոս է, մտաւոր անառակ և ցինիկ բարոյականով: * * * Այսպէս ուրեմն խուլիգան յօդուածագրի համար յեղափոխականներն են պատճառը հայութեան կործանման * * * այդ խղճուկ մարդուկի ցինիզմը սակայն միայն այդ չէ: Օրմանեանների «ուշաղը» դեռ շատ է յառաջ գնում: Խօսելով Տաճկահայ վարչական վիճակի մասին չի քաշուում փառաբանել իր տասնը մէկ տարուայ պաշտօնավարութեան մէջ ճահիճից ճահիճ թաւալող վերջին անամօթ պատրիարքի գործունէութիւնը: Եւ * * * այն, որ լպիրշ անառակութիւններից ձանձրացած իր կուրճքը զարդարել աշխատեց միայն գազանօրէն ոտնատակ արւած հայի սրբութիւնների գնով օժւած շքանշաններով * * *

Մենք չգիտենք թէ ինչպէս է վարձատրած Օրմանեանն այս գրչի հոյակապ շանտաժը, բայց մի բան հաստատ գիտենք, որ Էջմիածնի «մաքրակենցաղ» միաբանու-

Թեան իբրեւ ղեկավար՝ անհրաժեշտ է փաշաների հարէմ-
ներում զատտիարակաժ Օրմանեանը:

Զրիակերներէ, սրբազան անառակներէ որջն (իմա՛ էջմիա-
ժին) այն ժամանակ ցոյց կը տայ այնպիսի պատկեր, ինչ-
պիսին ոչ մի տեղ չի կարելի տեսնել: Այն ժամանակ միա-
բաններէ հեշտասէր մահճակալներէց պիտի արձակեն
աւելի թունդ վճիռներ այնպիսիների հասցէին, որոնք փո-
խանակ կղերական տղմի մէջ խողի բաւականութեամբ
տապալակէլու, գնում են իրենց կարմիր արիւնը զոհ բե-
րելու ազատութեան սեղանին:

Կարգալով այս յօդուածը ակամայ մտածում ես,
արդեօք յօդուածագիրը խելագար չէ՞ կամ հոգեկան հի-
ւանդ: Մեր ընթերցողներին յանձնարարում ենք նորից
կարդալ «Արարատ»-ի յօդուածը և ապա «Ժայռ»-ի նկատու-
ղութիւնները, որպէս զի անձամբ համոզուին՝ թէ այդ
թերթի ղեկավարները մամուլը հոտած ճահիճ են դար-
ձրել և իրենք բնակուել այնտեղ:

